

Օրացիրը կը հրատարակուի առ մէկ օր ըստ ի կիւրակէ և տօն օրերէ :

Տարեկան գինն է Պոլսոյ համար կանխիկ 230 զուրուշ, իսկ գաւառաց համար կանխիկ 212 զուրուշ : Եւ քանի որ ըստ ըստ օրացիրը կը հրատարակուի առ մէկ օր ըստ ի կիւրակէ և տօն օրերէ :

Օրացիրը հատուկ 1 զուրուշ կը ծախուի :

Տարեկան գինն է Պոլսոյ համար կանխիկ 230 զուրուշ, իսկ գաւառաց համար կանխիկ 212 զուրուշ : Եւ քանի որ ըստ ըստ օրացիրը կը հրատարակուի առ մէկ օր ըստ ի կիւրակէ և տօն օրերէ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԱՊԵՅԻՆ ԵՐԱՊԵՅԻՆ ԵՐԱՊԵՅԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ 1874 ՅԱՆՎԱՐԻ 30 ԵՐԱՊԵՅԻՆ 12 ՅԱՆՎԱՐԻ 487

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅՈՒՆ 50 ՅՈՒՆԻՍ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
Պ. ԿՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՏԵՆԱԿԱՆ ՕՐԱՐՏՈՒ
ԹԻՒՆԵՆ Ե ՊՈՐՏՈ
(ՏԵՐՈՒՄ ԴԻՆ 436)

Այս օրն որ ամենքս համապատասխան թէ ամեն ուրիշ բարեկարգութիւններ մեկտեղ թողելու ուրիշ ժամանակի ձգելու պարտաւոր եմք : Թէ միայն մէկ ջանք մ'ունենալ ամենքս ալ թէ պիտի մեծ ստիպողական դործ մը կայ կատարել մեզ, այն է կրկնել զի ստիպողութիւնը, տարածել զգաւորականութիւնը և հեղինակութիւնը սերունդներ զգիտութիւն, այն օրը դէպք մը պիտի մերթափառութիւն մեծ թայլմ' առնուած պիտի համարուի : Բայց պէտք է որ մեր գործունէութիւնը կրկնակի ըլլայ, այսինքն թէ մեր թէ մարմնայ զորքաց ման միայն միանգամայն տարածուի : պէտք է որ սա ճիշտ սահմանին համեմատ զանազան մարդ մեր գործքով ընեմք հանճար մը, որով լաւ մտայնութիւն կը մատուցանեն իրօք ծանոթող գործարանները : Չեմ ուզեր միայն որ այս մարդը խորհի կարգայն և տրամաբան, այլ կուզեմ նաև որ կարենայ գործել և պատերազմել : Պէտք է ամեն գաւառականի քով մարմնամարդի ուսուցիչ ու զինուորական և զինուն ամեն ուրեք, որպէս զի մեր պատկանէ մեր զինուորներն ու մեր քաղաքակրթները ամենքն ալ սոր մը բռնելու : հրացան մը գործածելու, երկար խաղաղները ընելու և հայրենեաց համար ամեն փորձով կանց անվերջ օգնելու տանելու յաջողակ ըլլան : (Զարմում) Պէտք է զայս երկու գաւառականութիւնները միանգամայն յառաքել, վրան զի եթէ այսպէս չընէք, զգուշացնելու որ մեր պիտի ըլլայ ձեր գործը, երբեք հայրենասիրաց գործ մը չպիտի ըլլաք :

Այս, տեսարժիք իմ, եթէ այլք քան զմեզ յառաջադիմեցին, եթէ կրեցինք ծայրագոյն ի ջնամանքը և տեսնեք որ քիչ տեղի և Հօթի Ֆրանսիան իւր երկու պիտի հայրենասիր գաւառներն կորսնց, այն գաւառներն որք միանգամայն զինուորական վաճառականային՝ արտադրական և բնականական ուղի առաւել կը բաժանուի իւր իւր մէջ, պէտք է ասոր համար մեր ֆիզիկական և բարոյական բարոյութեան միայն մեղադիր ըլլալը : Այսօր հայրենեաց շահը կը պատկանի մեզ չարատարներէ անվերջ ի սոսքեր փակել մեր շրջիցները, և թագել մեր գոյրացքը ի մեր սրտերու խոր, ըմբռնել իւր հիմքն ազգային վերածնութեան այն մեծ գործը և զայն տեսական գործ մ'ընելու համար հարկաւոր եղած ժամանակը նուիրել անոր : Եթէ տաս տարի պէտք ըլլայ, եթէ քան տարի պէտք ըլլայ, պէտք է տաս տարի քան տարի նուիրել : Բայց պէտք է ընդ փոխ սկսիլ : պէտք է որ ամեն տարի տեսնեմք

նոր սերնդեան մը յառաջադիմութիւնը որ զօրեղ մտացի թէ հայրենեաց և թէ գիտութեան սիրահար՝ սա կրկնակի զգացումն ունի իւր որով մէջ թէ մարդ իւր բազուկով և միանգամայն խելքով կրնայ քաջ ծառայել իւր հայրենի երկրին :

Մենք գիտեցաք զպոլսոյ մը մէջ տեսնեք, եթէ կարելի ինչ է, պէտք է բռնաբեր սա սնապարծութեան աստեղն որ մեզ այնքան ազդեանք պատճառեց :

Պէտք է նաև գիտակցութիւն ունենալ թէ ամեն մէկուն պատասխանատուութեան ինչ բաժին ընկած է : և դարձեալ տեսնելով պէտք է ամենայն ինչ զոհման պիտի տանք, վերանորոգեմք և վերակազմեմք զմեզ : Եւ այս նպատակի համար, պէտք է ինչպէս բանի մը, ու հետեւեալ պահանջներ զատ ուրիշ պահանջ պէտք է ունենալ : այն է մարդկային գիտութեան պատրուէ մէջ զազաթի պիտի : կատարելապէս պատրուաւորութիւնը :

Ինչպէս որ պէտք է որ աշխարհածանօթ արժանաւորութիւն յայտնուած ու փորձուած յաջողակութիւն ըլլայ այս անգամը զի մեր երկրը, իրենց քաղաքակրթներու կողմանէ ազատութեան ընտելութեան անկաշտու և անկողմնակալ դատարաններ պիտի որոշեն զայս հրապարակաւ, այնպէս զի միայն արժանաւորութիւնը պիտի բանայ դռները : Իրեւ մեր ամենայն չարեաց վաճառատարակ հեղինակները մեր կողմը զամեն անհար որ խօսքը գործքին տեղը դրին, զամեն անհար որ անաւորութիւնը արժանեաց տեղ դրին, զամեն անհար որ զինուորական տեսակէտ ոչ թէ զգրան սան պաշտպանելու միջոց մ'ըլլին, այլ տիրող հաճոյցի ծառայելու և երբեմն ալ նորա սկիզբներու մեղաւոր ըլլալու միջոցն ըլլին : (Ծափահարութիւն) :

Համայն ըսելով, թափանցեմք վերադառնալ ծառայութեան, և թող ամեն մարդ համազօր թէ երբ Ֆրանսիայի մէջ քաղաքացի մը կը ծնի՝ զինուոր ծնած է նա : և թէ այն մարդն որ քաղաքացին և զինուորական այս կրկնակի պարտաւորութեան իւր կուտայ, իւր քաղաքացիութեան և ընտրողական իրաւունքներէն անտարբար զրկուելու է : Երկրորդ և զաւրջ սերունդներու հոգւոյն մէջ թափանցել տամք սա խորհուրդը թէ այն մարդը որ ընկերահայտական ընկերութեան մը մէջ նոյն ընկերութեան վիշտերուն և փորձութիւններուն մասնակից ըլլալու ատակ չէ՝ ապա և նորա կառավարութեանը մասնակից ըլլալու արժանաւոր չէ : (Ծափահարութիւն) :

Ասով, տեսարժիք իմ, կը կրկնեմ խօսքս, ընկերահայտական սկզբանց ճշմարտութեան թափանցած կըլլաք՝ որ է պատուել զաշխարհութիւնը, որ է ամենայն ազատասէր ընկերութեան կազմել երկու տա-

րերքներն ընել, զաշխարհութիւնն ու զիտութիւնը : Ահ, եթէ ողջոյն տարիներ խոհեմ մտքայն հրահանգի հետեւելու ըլլամք, որպիսի ազդեանք կազմել արդեօք, երբ խորհուրդ ըլլամք թէ մեր տոհմը իմաստասէրներ՝ գիտուններ՝ գիտեցողներ և ազատամիտ մարդեր ծնանելու համար որպիսի զմայլելի աջակցութիւններ ունի : Ահ այս մեծ ենթակայի վրայ մտածելով կրնամք ներկային թափածութիւններէն վեր բարձրանալ իսկոյն՝ ապագային դէտակն կալու համար վստահարար :

Տեսարժիք իմ, հայրատութեամբ կ'ըսեմ, գիտութեան մասին Ֆրանսիայ կրնայ լավագոյն աշխարհի հետ մրցել, և ինչպէս պահ մ'առնալ հաստատեցի : հաստատեցի որ մեզ մեկտեղ ըլլին տկարանաւոր հակառակ, մեր հայրենի երկրի մէջ, վրասք երկրից, ստուգի մը նաեւ տակալին ընտիր մարդիկ, որոնք ամեն օր ամեն ժամ գիտութեան սահմաններն ընդարձակեցին : որոնք ամեն օր մարդկային մարդ յառաջ իմնութիւններն յառաջ տարին, և ահա այսու է որ, ինչ որ ալ ըլլան ինչոր ալ եղած ըլլան զերկրէն նկուն ընող ձախորդութիւնները, տակալին Ֆրանսիայ աշխարհի առաջնորդը կը մնայ : (Տալաւորութիւն) :

Դիտեք արդեօք, պատերազմի ժամանակ օտար երկրներն ինչ կ'ընէին՝ «Եթէ զիւր մ'մնայ բնաւ, եւ իրաւի՝ Ֆրանսիայ ընտրուինք, զիւր պաշտպանելու տուած ժողովուրդներու մտաց համար ուր բաւ չէր արտադրել : (Ծարձում) :

Բայց, Տեսարժիք իմ, իմ խնդիրս այն է որ այս գիտութիւնը գիտեցե՛ք մտածելու արաններէ՝ ճշմարտանքէ և լաւամիտներէ դուրս գոյեալ կը պահանջեմ որ զայն ունեցնէր ջանքն զայն կարօտներու : կ'ուզեմ որ գիտութիւնը հասարակաց հրապարակէ իջնէ, թէ պիտի խնայե՛ք զպարտեմք մէջ ալ մասնակցարարուի այն :

Այս, մենք հրաւիր կը կարգաւորաւ գիտուն, թող անհար ձեռն ի գործ ըլլան, քան զայլ նոքա պարտաւոր են զօրեղացեալ պատրաստել մեր բարոյական և ազգային վերանորոգումը : Բայց եթէ կուզեմք որ վերածնութիւնն արագաբայլ յառաջ երթայ, պէտք է զեւ հաղիւ արթնցած միտքերէն կտակածիլ այլ ևս, վարժարաններու և գործընկերութեան պէտք չէ բնաւ : համայն ճշմարտութիւնը ջանքէն վրանալ : Պէտք է հաստատապէս գիտնալ և հաստատապէս գործող թէ գիտութեան և հանճարի բարձրագոյն ճշմարտութիւններն են որք լաւ քան զայլ կը յաջողակեն ու կ'ընդունեն գեղահաս մարդեր : Եւ ահա այս պատճառաւ դարձուած մեծ իմաստասէրներէն մէկը՝ Օկիւմ Քոնսթանտինովն իւր ճիշդ գիտութիւններէն սկսել կուտայ : Այս մասին բազմակի փորձեր եղան,

որոնք միշտ միեւնոյն արդիւնք տրուին, այն է թէ պիտի գեղահաս մարդեր իրենց գիտնայն եղած ուսումները լաւ քան զուրիշները ընդունեցին : անոնք ծուլութեան կամ մարդկեան ունակութիւններով տակալին խանգարուած չէին :

Բայց գաղափարաւորութեան նախագծի մը վրայ վիճարանելու տեղը չէ հոս : Եւ զրուցեցի ինչ որ պարտական է ձեր առջին բոլը, որովհետեւ այս խնդիրները ներկայ կացութեան դժուարութիւններէն ու դժուարութիւններէն պահ մը խրեցին զմեզ : Կուգի ձեզ ապագայի վրայօք խօսիլ, Եւ համարեւ զեւ զեւ ընկերահայտական կրտսերութիւնը խոհեմարար և հաստատաւորութեամբ ուրիշ բան չպահանջելով բայց և անխնայելի կերպով զայս բանը պահանջելով քիչ ատենէն պիտի յաջողի ապացուցանել զի զայսինքն որ գեւ զինքը իրեւ թշնամի կը նկատէ՝ թէ իւր պիտի անկեղծ բարեկամն է ինքը, այս, մենք ընդ փոխ խելամուտ պիտի ընեմք և համազօր զինքը, որ առ ինքն ունեցած մեր պարտաւորութեանց գիտակցութիւնն ունիմք :

Մենք իրենց եղբայրներ եմք, և ապերախ եղբայրներ եղած պիտի ըլլայինք, եթէ նորա նիւթական և բարոյական ձեռքարկութեամբ իմեն չապահովուած տարաշխարհ ըլլայինք ի կենաց : (Ուժգին ծափահարութիւն) :

Տեսարժիք իմ, այս գաղափարները իմ չեն : Ասոնք ամեն խորհուրդներու՝ ամեն հայրենասէրներու սովորական են : Գաղափարաւորութեան սեպհական գործն է, որ այս էսպէս ստոյգ գաղափարներ ըմբռնէ և օրինակ մէջ հաստատէ : Ո՛հ, քաղաքացիներն որ յանկարծական և անյուսական բաներ հնարեն կամ այսօրինակ բաներ ընելու պահանջուածն ունենան քաղաքագէտ և զամ չեն ըլլար : Ահ, քանի՜ տարիներէ հետեւ տգիտութեան դէմ պատերազմ կը ըլլայ և տակալին որպիսի մեծ ձեռք և ահաւոր է նա : Մենք աշխարհի կընծայեմք ժողովուրդի մը անաւորութեան իրաւունքները պահանջեց, սակայն զանոնք չգործողներու և իւր հաշիւն չուսուցանելու գաղափարաւորութեան է գեւ : (Խորին տապաւորութիւն) :

Եւ սակայն մենք չեմք կրնար այսուհետեւ մեր աշխարհը ինչ կատարուած իրողութեան անաւորութիւն նախապէս և չխոստովանել թէ մեր ընկերային բոլը եղեւները տղի տղիներէ յառաջ կուգան : Ի՞նչ պէս կրնամք հաւանել թէ այն մարդիկ որ զընկերութիւնը՝ զիրենք զայսպէս կոչուին իրենց կրած տառապանքով և կրած աշխատութեամբ կը ճանչեն, աշխատութիւն մը որ բաւականացուցիչ չափ չունի, աշխատութիւն մը որ արդարացի տրիտուր չունի, ի՞նչպէս կրնեմք այդ մարդիկ թշուառութեան մէջ չդառնանալ և որոշեալ օր մը դուրս

հուրի ձիրքերով հասարակաց հրապարակի վրայ չ'երին :

(Ծարձում) :

Մարտիկայի թղթակից մը Բրօքլին տը Լիօն լրագրոյն գրելով, հարաւային Գաղղիոյ մէջ տեղի ունեցած կրեթական շարժման հետեւանքներն այսպէս կը նկարագրէ :

Պարկեշտ մարդիկ պարտին զիտանալ զայս : գրելու, խորհելու, վիճարանելու ազատութիւնը, նոյն ինքն անհատական ազատութիւնը մէկ ամիսէ աւելի է որ Մարտիկայի մէջ մեռեալ գիր մը եղած է : քանզի ուր կը համարձակի ձայն մը հանել կամ ամենաթեթեւ բողբոջ մը ընել, հասարակապետական կուսակցութիւնը յարատեւ ստիպան մը մէջ կ'ապրի, որ ճերմակ (թագաւորական) հակադեպութեան տանելով կեանքն ու կատաղութեան մէկ նշանն է :

Ճշմարիտ է որ փողոցն մէջ կարգ կանոնը կը տրեք, բայց այս յայտնի հանդիմանութեան տակ ինչ տիրութիւն ինչ լքու մն, ինչ անբաւ բաւ փչոյ :

Յիշատի միակերպական հաւատքի և աւանդութեան պարագլուխներուն գործած չափազանցութեանը վրայ հոս ազատութեան բարեկամաց զգացած վիշտը չեմ համարձակել նկարագրել ձեզ : Նոյն իսկ Պիէր արդէն ասոնց համար գեղին ձեռնոցներով ու անցողով ճերմակեան (թագաւորական) մ'է, որուն պաշտպաններն ու կողմնակիցներն ասոնք չուտով պատերազմի տառերն մը առնէ գաղափար կոչելն : եթէ իրենց խոհեմ մը չի գտնուի :

Հաւատոյ ինձ, որ ասի երեւակայութիւն մը չէ, այլ Մարտիկեան հասած է ի վեր իմ աշխարհ առջեւ անցած անցից մէկ անկատար յոյսաւորութիւնն է :

Ժուրնալ տը Լիօնի մէջ հետեւեալ յօդուած կը կարդամք :

Գերմանացիք ուրախութեամբ զինուցած են : հանդէսներ և յաղթութիւններ խելքերին զլուխներէն առած են : Բնաւ ներսութիւն չեն կրել այն մտածմունքը հիմայ բացարձակապէս յոյսանելու, զոր իմացուած օրէն ի վեր կը ծածկէին և որ զիրենք Գաղղիոյ դէմ ի պատերազմ առաջնորդեց :

Պ. Մօլլէք Լիւպէ քաղքին զըլկած մէկ նամակին մէջ պարզապէս կը յայտնէ թէ «Իւր բոլոր կեանքը Գերմանիոյ իւր դրացի այն յանձնապատասխանութեանը դէմ ունեցած անկարողութեան զգացմանը մէջ անցուցած է» :

Հինգ երորդ բանակին հրամանատար Գերպոլս զօրապետը Լեհաստանի դատաւորին կը պատասխանէ թէ «մէկ քանի տարիներու մէջ Գաղղիացոյ պատերազմը պիտի սկսի» : ուրիշ զօրապետ մը կըլտէ թէ «Գաղղիա Նախախնամութեան գանի նախապատասխան համար իրեն փոխանորդ կուցուցած անձանց ձեռք տակալին ըստ բա-

